

Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього

Київ 2022

Повоєнне відновлення України: відбудова заради кращого майбутнього

Аналітичний документ та рекомендації розроблено в рамках ініціативи «Зелене відновлення: відбудова заради кращого майбутнього». Документ розраховано на співробітників галузевих міністерств та інших офіційних структур, а також представників органів місцевого самоврядування та управління територіями, об'єднаних територіальних громад, які потребують пояснень щодо належного впровадження зеленої політики в галузеві й територіальні/місцеві плани повоєнного відновлення України.

Ця публікація була підготовлена в рамках проєкту «Підтримка діяльності УНП ФГС СхП у 2021–2023 рр.», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації (окремі думки, висловлені в матеріалах або озвучені на заході) є виключною відповідальністю авторів і жодним чином не відображає точку зору Європейського Союзу чи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (<http://eap-csf.org.ua>) — це мережа з понад 140 громадських організацій України, що відстоює українські інтереси в рамках Східного партнерства. Платформа є частиною Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (ФГС СхП).

Форум громадянського суспільства Східного партнерства (<https://eap-csf.eu>) — унікальна багаторівнева регіональна платформа громадянського суспільства, спрямована на просування європейської інтеграції, сприяння реформам та демократичним перетворенням у шести країнах Східного партнерства — Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні. Будучи громадським елементом СхП, ФГС СхП намагається посилити громадянське суспільство у регіоні, підвищити рівень плюралізму у публічному дискурсі та політиці шляхом сприяння демократії участі та фундаментальних свобод. ФГС СхП — це позапартійна добровільна неурядова організація.

Автори:

Ольга Ігнатенко, Катерина Шор, Тамара Малькова (редактор-упорядник) —
МБО ІЦ «Зелене досьє»

Руслан Гаврилюк, Дмитро Іванов, Георгій Веремійчик —
Національний екологічний центр України

Олена Кравченко, Богдан Кученко, Ольга Мелень-Забрамна —
МБО «Екологія-Право-Людина»

Верстка: Юрій Онісімов

Дякуємо за надані рекомендації та консультації пані Анні Голубовській-Онісімовій

Зміст

Резюме	4
Основні завдання цього дослідження	8
Огляд пропозицій щодо зеленого відновлення	10
Підхід ЄС та міжнародних партнерів	10
Підхід українського уряду й експертів	12
Основні протиріччя наявних позицій та загрози	13
Загальні принципи зеленого відновлення	16
Впровадження загальних зелених принципів у секторальні плани та територіальну політику	19
Інтеграція до територіальних стратегій та планів	19
Гідроенергетика та маневрові потужності для об'єднаної енергосистеми	23
Трансформація системи лісового господарства	27
Відбудова аграрної галузі та продовольча безпека	29
Розбудова системи поводження з відходами	31
Висновки та рекомендації	34
Використані матеріали та джерела інформації	36

Резюме

Повоєнне відновлення України має бути зеленим — у цьому впевнені численні екологічні організації та експерти в галузі захисту довкілля та клімату. Це також [офіційна позиція](#) Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, оприлюднена за результатами обговорення учасниками платформи.

Але що конкретно це означає, як саме екологічна складова має інтегруватися до галузевих та регіональних стратегій та планів, які перешкоди можуть виникнути на цьому шляху, — ці питання ретельно вивчали учасники нашої дослідницької групи в рамках впровадження ініціативи «Зелене відновлення: відбудова заради кращого майбутнього».

Зелене відновлення — це системна розбудова нової моделі інфраструктури та економіки країни, що базується на принципах сталості та мінімізує наявні й майбутні ризики, з наскрізним урахуванням екологічної та кліматичної складової.

До таких ризиків відносяться ризики, пов'язані з військовою агресією росії, ризики екстремальних погодних явищ та деградації екосистем через глобальну кліматичну кризу, ризики, пов'язані з пошкодженням логістичних ланцюгів та доступу до глобальних ринків для придбання ресурсів та продукції через можливі політичні або економічні кризи, тощо. Ціллю нової моделі розвитку є стійке довгострокове функціонування країни навіть за кризових умов.

Післявоєнний економічний розвиток має стати фундаментальним переходом України до зеленої та чистої економіки. Реконструкція не повинна відтворити довоєнну економіку, яка базувалася на викопному паливі, була енергоємною з інтенсивним забрудненням довкілля. Пріоритетом має стати зміна підходів до розвитку економіки — будівництво більш енергоефективних і менш енерговитратних об'єктів промисловості та інфраструктури, комунальних закладів та житла, використання низьковуглецевих матеріалів. Важливо чітко визначити та проголосити цілі позбавлення залежності від викопного палива та включення зеленого переходу та стійкості як ключових підходів до всіх аспектів післявоєнного економічного розвитку. Це має стосуватися не лише територій, які найбільше постраждали від війни, а й усієї України.

Повоєнне відновлення України має бути зеленим тому що ми поділяємо європейські цінності та прагнення Європейського Союзу і хочемо стати його повноправним членом, прагнемо побудувати краще майбутнє на засадах сталого розвитку. Завдяки впровадженню Європейського зеленого курсу має відбутися модернізація та декарбонізація нашої економіки. Зелений перехід забез-

печить більшу економічну ефективність і конкурентоспроможність України на європейському та світовому ринках. Завдяки зеленій реконструкції в Україні є можливість перескочити на більш високий рівень розвитку.

Для системного та цілісного сталого відновлення необхідно розробити рамкові вимоги на національному рівні. Ми маємо визначити, що ми хочемо збудувати. Поставити завдання для досягнення цілей стійкого розвитку та виконання міжнародних зобов'язань України, перелічити заходи з мінімізації ризиків для країни, включаючи кліматичні. А також розробити на національному рівні рамкові рекомендації для регіональних та локальних планів розвитку, з урахуванням світового досвіду.

На регіональному рівні необхідно розробляти чіткі плани відбудови на засадах сталого розвитку. Вони мають базуватися на рекомендаціях національного рівня та враховувати місцеві умови й потреби. Такі плани регіонального розвитку потребують усвідомлення економічних, соціальних та екологічних викликів регіонів, рішення щодо яких має базуватися на пріоритеті стійкого довготривалого використання та збереження місцевих ресурсів (природних та людських). Окрім цільових економічних та соціальних показників такі плани мають містити обов'язкову екологічну складову з аналізом поточної ситуації, переліком механізмів (планів) вирішення наявних екологічних проблем та запобігання утворення нових у майбутньому.

Наразі саме відсутність системного підходу та індикаторів надає простір для вагань та спекуляцій щодо сталості планів відбудови України. Наявним уроком війни є численні приклади на місцях, коли усвідомлення ризиків та загроз на тлі обмеженості доступних ресурсів, чітке планування стратегії та фокус на гнучкість прийняття рішень на місцевому рівні сприяли успішному спротиву агресору та виживанню громад. Саме такий підхід має використовуватися і для планування національної відбудови та розбудови стійкої економічної моделі у післявоєнній Україні.

Що стосується галузевих програм відновлення, то вони мають врахувати уроки війни, а часом навіть переглянути загальні концепції розвитку. За останні кілька років помітні зрушення відбулися у водній сфері. Однак, розуміння системного зв'язку між водними ресурсами та зміною клімату з одного боку і енергетикою, промисловістю та сільським господарством з іншого існує поки що в позиційних документах та законодавчих актах, але не в практичній політиці. Російська агресія загострила і так непросту ситуацію з водними ресурсами. Кардинальна зміна підходів до водогосподарської політики в рамках Зеленого відновлення дозволить максимально реалізувати стратегію інтегрованого управління водними ресурсами (IWRP), що є пріоритетом державної політики в цій сфері відповідно до Угоди про асоціацію, зокрема Водної рамкової директиви, яка вже імплементована в національне законодавство. Очевидною є нагальна потреба зміни поточної моделі розвитку української енергетики та формування її на принципово інших підходах.

Визначальними для пошуку технологій балансування в енергетиці мають стати екосистемний підхід та енергоефективність. Україна має терміново взятися за децентралізацію енергосистеми, що вже визнають і на рівні уряду. Цілком можливо, скажімо, що в новій економічній та енергетичній моделі зникне доцільність існування великої гідроенергетики.

Широкомасштабна російська агресія додала нові виклики та проблеми в аграрній галузі, а також виявила недоліки в існуючій системі. Війна продемонструвала вразливість інтенсивного аграрного виробництва і довгих ланцюгів постачання. Через перебої електроенергії постраждали великі тваринницькі комплекси, а також подібні комплекси стали легкою мішенню для авіаударів та виявилися незахищеними у воєнних умовах. Через руйнування об'єктів транспортної інфраструктури ми відчули недосконалість ланцюгів постачання, яка пов'язана з логістикою та віддаленістю виробничих потужностей від логістичних центрів. Ми маємо **переосмислити і знайти більш ефективні та раціональні шляхи для сільського господарства та агропродовольчої системи**. Переосмислення та зміна всієї глобальної системи виробництва та споживання їжі є на порядку денному всього світу, і Україна, як світовий постачальник сільськогосподарських продуктів, має надати приклади нового господарювання та очолити глобальний рух за безпечну для всіх продовольчу систему.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну вчергове показало високу вразливість монокультурних лісів, зокрема штучних соснових насаджень, до лісових пожеж, які в умовах посушливої погоди можуть набувати катастрофічних розмірів. Постає необхідність суттєвої трансформації лісгосподарського сектору під час післявоєнного відновлення економіки, з урахуванням сучасних екологічних викликів та необхідності впровадження в Україні Європейського зеленого курсу. Майбутня модель управління лісами має передбачати їх поділ на експлуатаційні та охоронювані.

До воєнної агресії росії в Україні не було створено системи управління відходами. Сьогодні ми бачимо, що проблему утилізації відходів необхідно вирішувати терміново, адже накопичуються значні обсяги специфічних відходів, переробки яких у нас просто не існує. **Ми маємо створити таку систему утилізації відходів, яка максимально використовуватиме вторинну сировину** — для зменшення накопичення відходів, зниження залежності від видобутку копалин та імпорту матеріалів, які самі несуть екологічні та економічні ризики. Сьогодні вирішення проблем, які існували раніше й посилюються через війну, може стати кроком до майбутнього.

Відбудувати зруйновану російською навалом Україну — завдання надскладне. Тим більше, що сьогодні невідомо, скільки ще шкоди завдадуть нам орди окупантів та смертоносні повітряні атаки. Але звільнені території вже повертаються до життя, і дуже важливо залишити помилки в зруйнованому минулому, а натомість збудувати

краще. Що таке «краще» неможливо визначити без врахування думки громадян, місцевих мешканців. Отже, плани відбудови мають враховувати від самого початку думку громадськості. Зокрема, експертні спільноти екологів мають бути включені до створення програм на всіх рівнях, а Міндовкілля має створити інституційні можливості для цього та адвокатувати впровадження принципів зеленого відновлення в галузеві політики.

Основні завдання цього дослідження

Дискусії про повоєнне відновлення України розпочалися невдовзі після звільнення від російських окупантів північних регіонів. Одразу з'явилося кілька версій — від економістів, політиків, громадських активістів, як українських, так і міжнародних спільнот. Наприклад, мережа U4U (United for Ukraine), ініційована членом Європейського парламенту, колишнім прем'єр-міністром Литовської Республіки Андріусом Кубілюсом, від самого початку об'єднала понад 200 нинішніх і колишніх депутатів і державних службовців з понад 30 країн, які активно працюють на підтримку України у своїх країнах та на міжнародному рівні (нині налічує вже понад 500 учасників). Із докладним баченням повоєнної відбудови виступила група економістів. Бізнес-спільноти України також визначилися із своїм баченням відбудови. Зрештою офіційне комюніке з цього приводу оприлюднила Єврокомісія.

Всі ці пропозиції стали основою великого руху створення національного плану відновлення України, до якого долучилися, крім урядовців усіх рівнів і галузей, кілька тисяч експертів та представників громадянського суспільства і з приводу якого й досі не вщухають численні дискусії.

Питання зеленого підходу до відновлення постали від самого початку розробки Плану. Досить швидко екологічні організації та експерти об'єдналися для обговорення теми, для відстежування процесу підготовки плану. На початку травня було вироблено спільну позицію, яка оприлюднена у вигляді основних принципів зеленого відновлення.

Представники екоНУО та експерти дуже постаралися ввійти до всіх робочих груп офіційного процесу, а задля реального впливу на нього постійно діляться інформацією, виступають із заявами, якщо з чимось незгодні. Тобто, процес нібито під контролем екологів, але галузеві розробники дуже інертно реагують на зауваження екоспільноти, пропозиції екологів здебільшого не враховуються у фінальних розробках.

З одного боку, наче б то постійно повторюється твердження про необхідність відбудови на засадах сталого розвитку, з урахуванням кліматичних викликів, — тобто затверджено мову європейських партнерів. Але з іншого боку, залишається враження, що ці правильні слова є чисто декларативними, а коли заходить мова про конкретне втілення цих принципів, то їм не знаходиться місця в галузевих планах, або ж про них згадується у планах на далеке майбутнє. Наприклад, заходи з долучення до Зеленого курсу в аграрній частині планується розпочати з 2026 року. А нещодавно прийнятий Закон України, що вносить зміни до регіональної політики,

затвердив чотири функціональні типи територій (території відновлення, регіональні полюси зростання, території з особливими умовами для розвитку, території сталого розвитку); згідно цього розподілу сталий розвиток має бути не загальним підходом, а ознакою окремих територій.

Наприкінці 2019 року було ухвалено Європейський зелений курс — комплекс заходів, який визначає політику ЄС на найближчі роки у таких сферах як клімат, енергетика, біорізноманіття, промислова політика, торгівля тощо. Основна мета — сталий зелений перехід Європи до кліматично-нейтрального континенту до 2050 року. Активні військові дії на території нашої країни посилюють негативний вплив на клімат, збільшують у багато разів негативний вплив на довкілля, спричиняючи забруднення ґрунтів та їх виснаження, нестачу та забруднення водних ресурсів, виведення з користування наявних земельних ресурсів, забруднення повітря, що також позначиться на стані ґрунтів та вод, загострюють проблеми з логістикою (особливо стосовно довгих ланцюгів поставок), спричиняють продуктову кризу.

Сьогодні ЄЗК, приєднання до якого Україна задекларувала, стає не просто важливим для нас, а ще й необхідним з огляду на наше кандидатство на вступ до ЄС, адже ми підтримуємо цінності та прагнення Європейського Союзу. Ухвалені в рамках ЄЗК стратегічні документи мають бути інтегровані до нашого законодавства. Тобто, наприклад, задекларовані в Стратегії біорізноманіття (Biodiversity Strategy to bring nature back into our lives) 17 ключових показників, яких мають досягти європейські країни, стають нашими спільними цілями. І переформатування системи виробництва та споживання харчових продуктів — це тепер також про нас. І запровадження циркулярної економіки стає критично важливим, особливо в зв'язку з численними руйнуваннями нашої інфраструктури російськими окупантами.

Фінансування відбудови, на яке ми розраховуємо і яке ЄС та країни-донори вже готові нам надати, буде включати процедури, пов'язані з впровадженням принципів зеленого відновлення, про що не втомлюється говорити екоспільнота.

Участь громадянського суспільства у відновленні України взагалі стає одним із головних пріоритетів усього міжнародного процесу. На цьому наголошують також учасники [Берлінської конференції](#). Громадянське суспільство України, яке взяло на себе величезну відповідальність під час воєнних дій, має стати повноправним учасником, партнером влади у справі відбудови країни.

І все це треба усвідомити вже сьогодні, щоб не робити зайвих помилок від самого початку.

У цьому дослідженні ми звертаємо увагу на основні протиріччя між підходами до післявоєнної відбудови України з точки зору впровадження принципів сталого розвитку та дотримання основного гасла — будувати краще майбутнє, а не відтворювати погане минуле (build back better). Ми аналізуємо деякі галузеві політики відбудови та регіональні підходи. І надаємо рекомендації щодо виправлення негараздів.

Огляд пропозицій щодо зеленого відновлення

Підхід ЄС та міжнародних партнерів

Мережа U4U (United for Ukraine), ініційована членом Європейського парламенту, колишнім прем'єр-міністром Литовської Республіки Андріусом Кубілюсом, почалася з понад 200 нинішніх і колишніх депутатів і державних службовців з понад 30 країн, які активно працюють на підтримку України у своїх країнах та на міжнародному рівні, а нині налічує вже понад 500 учасників. На кількох онлайн зустрічах мережі окреслили основні принципи відбудови України. І від самого початку вимальовуються протиріччя між підходами українських та європейських урядовців. За ці місяці зроблені численні дослідження, проведені зустрічі й навчальні заходи, налагоджена тісна комунікація з українськими структурами. І нарешті оприлюднена 11 листопада спільна [заява](#) щодо сталого майбутнього України і завдання створити новий Зелений план Маршалла для України.

Прийняте Єврокомісією 18 травня [Комюніке](#) (До Європейського Парламенту, Європейської Ради, Європейського Економічного та соціального комітету та Комітету регіонів про допомогу та реконструкцію України) передбачає чотири основні стовпи реконструкції:

- Відбудова країни, зокрема інфраструктури, медичних послуг, житла та шкіл, а також цифрової та енергетичної стійкості відповідно до найновіших європейських політик і стандартів.
- Продовження модернізації держави та її інституцій для забезпечення належного врядування та поваги до верховенства права шляхом підтримки адміністративного потенціалу та технічної допомоги, у тому числі на регіональному та місцевому рівнях.
- Реалізація структурного та регуляторного порядку денного з метою поглиблення економічної та суспільної інтеграції України та її народу з ЄС, відповідно до її європейського шляху.
- Підтримка відновлення економіки та суспільства України за сприяння стійкій та інклюзивній економічній конкурентоспроможності, сталій торгівлі та розвитку приватного сектору, з одночасним внеском у зелену та цифрову трансформацію країни.

Реконструкція має відповідати європейському зеленому та цифровому порядку денному, — наполягає [Єврокомісія](#). А розроблюваний механізм підтримки матиме специфічну структуру управління, яка водночас забезпечуватиме повну належність Україні та гарантуватиме, що інвестиції — в тому числі в стратегічну цифрову, транспортну та енергетичну інфраструктуру — будуть приведені у відповідність до кліматичних і екологічних політик і стандартів ЄС.

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) надає аналітику щодо значення зеленого відновлення України у дослідженні «[Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи зеленої реконструкції](#)».

План післявоєнного відновлення та розвитку має розроблятися відповідно до принципів зеленої та низьковуглецевої економіки, впевнені аналітики ОЕСР. Містити короткострокові та довгострокові пріоритети, визначені завдяки широким консультаціям із зацікавленими сторонами. Потрібна тісна співпраця та координація підтримки країни міжнародними організаціями, мобілізація фінансових ресурсів для заходів реконструкції, які відповідають визначеним екологічним пріоритетам.

Зокрема, вважають автори, у короткостроковій перспективі Україна має зосередитися на усуненні та зменшенні найбільш критичних загроз для людини та довкілля: очищення навколишнього середовища, ремонт та побудова більш ефективної екологічної інфраструктури для забезпечення постачання питної води, належної санітарії, збір, зберігання та обробка численних відходів, особливо військових.

У довгостроковій перспективі процес післявоєнного економічного розвитку має стати фундаментальним переходом України до зеленої та чистої економіки. Реконструкція не повинна відтворити довоєнну економіку, яка базувалася на викопному паливі, була енергоємною з інтенсивним забрудненням довкілля. Пріоритетом має стати коригування економіки шляхом будівництва більш енергоефективних і менш енергозатратних промисловості й транспортної системи, комунальних закладів та житла, а також використання низько-вуглецевих матеріалів. Важливо чітко визначити та проголосити цілі позбавлення залежності від викопного палива та включення зеленого переходу та стійкості як ключових підходів до всіх аспектів післявоєнного економічного розвитку. Це має стосуватися не лише територій, які найбільше постраждали від війни, а й усіх територій України.

Політика та законодавство щодо захисту навколишнього середовища мають максимально сприяти зеленому переходу. Надання Україні статусу країни-кандидата у члени ЄС є доброю можливістю прискорити прогрес адаптації правової бази України до законодавства ЄС в таких сферах як:

- реформування будівельних та експлуатаційних правил і стандартів, особливо для великих забруднювачів, відповідно до сучасної практики в країнах Європейського Союзу та ОЕСР;

- більш широке використання СЕО (стратегічна екологічна оцінка політики, планів і програм) та ОВД (оцінка впливу на довкілля окремих проектів) задля можливості розробляти альтернативи з меншим тиском на навколишнє середовище;
- ефективний нагляд і регуляторне забезпечення.

Підхід українського уряду й експертів

21 квітня Президент України підписав наказ про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Український уряд представив першу версію Плану відновлення на конференції з відновлення України (4–5 липня, Лугано, Швейцарія). Десятирічний [план](#) спрямований на прискорення стійкого економічного зростання. Серед основних принципів, зокрема, і build back better, який тут розшифровується як «Унікальна можливість будувати з кращою якістю, більш передовими технологіями та більш справедливими принципами, ніж зруйноване», йдеться і про ключові принципи довгострокової зеленої трансформації та сталого розвитку.

В рамках плану визначено національні програми та 850 проектів для досягнення ключових результатів. Зокрема, безпосередньо довкіллевих питань стосуються дві національні програми — «Відновлення чистого та захищеного середовища» та «Енергетична незалежність та зелений курс».

Протягом кількох місяців відбувалося обговорення Плану на різних майданчиках і з різними учасниками. Очевидно, що кожен з учасників переймається «своїми» проблемами. Бізнес, скажімо, оприлюднив Меморандум, в якому хоч і згадується у візії про сталий розвиток, але будь-які екологічні складові в усьому документі відсутні. ([Меморандум Коаліції бізнес-спільнот за модернізацію України](#)).

Більше того, бізнесові структури активно тиснуть на уряд щодо перегляду та спрощення процедур екологічних оцінок, заводячи таким чином у глухий кут один з важливих напрямків євроінтеграції і роблячи погану послугу собі ж, адже за відсутності екологічних оцінок навряд чи можна сподіватись на європейське фінансування.

На конференції в Лугано також представлено Маніфест громадянського суспільства 2022 (Луганська декларація), в якому понад 100 поважних політичних та економічних організацій задекларували спільне бачення, принципи майбутнього України (<https://manifesto.org.ua>) і в якому також не знайшлося місця зеленій трансформації.

І хоча в процесі розробки Плану і в заходах у Лугано брали активну участь організації громадянського суспільства та експертні спільноти, все ж наразі громадянське суспільство не представлено належним чином в усьому процесі. В Національній раді з відновлення немає представників третього сектору, а численні пропозиції громадських активістів не беруться до уваги урядовцями, відповідальними за галу-

зеві розробки. Тобто, громадянське суспільство відіграє наразі дуже активну роль експертів та дорадників, але не має впливу на процес прийняття рішень.

Декларуючи загальні принципи відновлення, урядові програми повторюють мовою європейських партнерів твердження про необхідність відбудови на засадах сталого розвитку. Але ці принципи не знаходять продовження в галузевих розробках, або ж про них згадується лише у планах на далеке майбутнє.

Основні протиріччя наявних позицій та загрози

Активний учасник конференції в Лугано, представник спільноти економістів та бізнесу [Валерій Пекар](#), аналізуючи урядовий План відновлення України у виступі на конференції в Лугано, звертає увагу на протиріччя в самому плані й окреслює так званий «стратегічний трикутник». «Відбудова, євроінтеграція і модернізація мають бути виконані, бажано паралельно. Проблема в тому, вважає пан Пекар, що вони суперечать одне одному. «Швидко, дешево та якісно одночасно не буває. Неможливо побудувати систему, яка є водночас стабільною, відкритою та ефективною. Це так званий стратегічний трикутник. Доведеться чимось жертвувати». Він наводить також «три найбільші пастки відновлення України», вихід з яких, на його думку, можливий через залучення третьої сторони, тобто громадянського суспільства, а також через пошук варіантів вирішення проблем на локальному рівні завдяки децентралізації.

Представники екологічних організацій бачать численні недоліки в урядовому плані. Вони наполягають, що врахування принципів сталого розвитку та положень кліматичної політики, мінімізація негативного впливу на довкілля нових проектів — це необхідність, це має бути в усіх стратегічних та програмних документах в усіх сферах суспільного життя та на всіх рівнях.

Мабуть, головна загроза полягає саме в поганому усвідомленні українськими розробниками Плану та урядовцями наскрізності принципів сталого розвитку та необхідності інтегрувати кліматичну політику в усі галузі. Декларуючи правильні тези вслід за європейськими колегами, наші поважні експерти не передбачають їх втілення в конкретних планах і проектах розвитку. Тому, наприклад, з'являється національна програма «[Енергетична незалежність та зелений курс](#)», в якій зібрано 20 проектів про енергетику (є два про виробництво біопалива та ВДЕ!), але чи мають вони відношення саме до Європейського зеленого курсу, зрозуміти складно.

Водночас експерти ОЕСР навпаки, переконують, що саме добре продумана зелена трансформація може допомогти вирішенню багатьох завдань, які й справді є дуже складними.

Друга загроза — неусвідомлення значення Європейського зеленого курсу (ЄЗК), яким передбачається модернізація та декарбонізація всієї економіки, тобто, ЄЗК має враховуватися у всіх програмах і проектах. І оскільки Україна задекларувала

приєднання ЄЗК та є вже тепер кандидатом у члени ЄС, цей курс має бути також наскрізним.

Поняття зеленої економіки тісно пов'язано з ЄЗК. Зелена економіка повинна бути низьковуглецевою та енергоощадливою, природоорієнтованою, мати ефективне та чисте виробництво, збалансоване споживання та базуватися на таких засадах: спільна відповідальність, інноваційність, співпраця, солідарність, гнучкість та взаємозалежність. Розвиток має бути сфокусований на розширенні можливостей та вибору для національної економіки, із використанням цільової та відповідної фіскальної політики. Щоб бути сталим та зеленим економічний розвиток має підпорядковуватися кліматичним цілям, природоохоронній політиці та політиці соціального захисту. Він має скеровуватися і підтримуватися професійними та незалежними регуляторними органами, що покликані охороняти правові засади, включаючи екологічну та соціальну складові.

І звичайно ж, букет усіх цих протиріч та неусвідомлень призводить до загрози фінансової.

Так, Європейська комісія створює Платформу реконструкції України та фінансові інструменти для її підтримки. Програма «Відновити Україну» (RebuildUkraine) стане основним правовим інструментом підтримки Європейського Союзу через поєднання грантів і позик. Вона буде закладена в бюджет ЄС і, таким чином, має забезпечити прозорість, підзвітність і надійне фінансове управління цією ініціативою з чітким зв'язком між інвестиціями та реформами. Але відповідність умовам, які передбачає ЄС, не визначається декларативними фразами в офіційних документах. Це має бути чітко передбачено у конкретних програмах та проектах, які наші партнери готові фінансувати.

До дискусії долучилися численні екологічні НУО. Зокрема, робочі групи двох проєвропейських платформ ([Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства \(УНП ФГС СхП та Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС \(УС ПГС\)\)](#)) виступили зі спільною заявою, зверненнями та листами до європейських колег і очільників ЄС щодо необхідності прозорого й підзвітного фінансування. Учасники тематичної групи «Зелене відновлення» вважають, що, зважаючи на множинність намірів надати Україні фінансову і технічну допомогу для відновлення, утворювані фонди мають працювати скоординовано та на засадах ефективного й прозорого адміністрування їхньої діяльності з урахуванням кращого світового досвіду, а також супроводжувати свою роботу діяльністю з підвищення спроможності усіх зацікавлених сторін до зеленого відновлення і розвитку на національному і локальному рівнях. **Використання донорських коштів повинно бути відкритим й публічним із широким залученням усіх зацікавлених сторін.**

Як впоратися з фінансовою загрозою? Ті самі аналітики ОЕСР вважають, що стійке фінансування для узгоджених і стратегічних планів екологічних інвестицій

матиме вирішальне значення. У цьому контексті слід належним чином відстежувати та аналізувати фінансові потоки, спрямовані на інвестиції у реконструкцію, щоб переконатися, що вони також сприяють досягненню екологічних і зелених цілей. Використання таксономії ЄС для сталої діяльності та аналіз ОЕСР мобілізації зеленого фінансування та інвестицій може бути корисним орієнтиром. Розробка пакету додатних для фінансування зелених інвестиційних проектів може допомогти мобілізувати національне та міжнародне приватне й державне фінансування.

Реформовані технічні регламенти повинні підтримуватися ринковими механізмами відповідно до принципу ОЕСР «Забруднювач платить». Пріоритети — реформування існуючих екологічних податків та зборів, скасування шкідливих для довкілля субсидій на викопне паливо, запровадження схем торгівлі викидами та інших ринкових інструментів, які надають економічні стимули дотримуватись екологічних вимог, а де можливо, навіть досягати більшого.

Реконструкція та зелена трансформація України напевне зіткнуться з проблемами. Наприклад, може існувати тиск щодо швидкої реконструкції за допомогою існуючих технологій, особливо там, де початкові інвестиційні витрати на більш екологічні альтернативи вважаються вищими. Україна взагалі може зіткнутися з труднощами із залученням достатніх коштів для екологічно стійкої реконструкції, а також з проблемами, пов'язаними з прозорістю та ефективністю використання цих коштів.

Необхідно продовжувати модернізацію природоохоронних установ на національному та субнаціональному рівнях, щоб забезпечити високий адміністративний потенціал для планування та реалізації екологічно стійких зусиль з реконструкції. Створення спеціальних або постійних міжміністерських і міжгалузевих комітетів, робочих груп або цільових груп за участю екологічних органів має допомогти забезпечити відображення екологічних принципів і принципів зеленого зростання в узгоджених галузевих стратегіях, політиках і планах. Залучення громадянського суспільства також є важливим для успіху післявоєнних перетворень.

Зелену реконструкцію слід розглядати як економічну необхідність для майбутнього розвитку України. **Зелений перехід забезпечить більшу економічну ефективність і конкурентоспроможність України на європейському та світовому ринках. Реконструкція пропонує Україні можливість перескочити до більш екологічних технологій, зменшити залежність від викопного палива та прагнути до економіки з нульовими викидами.**

Ми в наступних розділах більш докладно висвітлимо ситуацію в кількох конкретних галузях. Але назагал ситуація виглядає не дуже оптимістично, — з наявними конфліктними ситуаціями, і принципи зеленого відновлення розташовані саме в цих конфліктних сферах. Так само, як і виходи з тупикової ситуації — в залученні громадськості та розвитку регіональних ініціатив.

Загальні принципи зеленого відновлення

Зелене відновлення — це системна розбудова нової моделі інфраструктури та економіки країни, що базується на принципах сталості та мінімізує наявні й майбутні ризики, з наскрізним урахуванням екологічної та кліматичної складової.

До таких ризиків відносяться ризики, пов'язані з військовою агресією росії, ризики екстремальних погодних явищ та деградації екосистем через глобальну кліматичну кризу, ризики, пов'язані з пошкодженням логістичних ланцюгів та доступу до глобальних ринків для придбання ресурсів та продукції через можливі політичні або економічні кризи, тощо.

Ціллю нової моделі розвитку є стійке довгострокове функціонування країни навіть за кризових умов. А таких кризових умов за останні роки ми мали багато — пандемія Covid-19, посухи та зміни кліматичних умов в країні через глобальну зміну клімату, криза забруднення та втрати біорізноманіття через раптову деградацію екосистем та руйнування інфраструктури під час військових дій, гуманітарна криза через військові дії росії на території України, фізична безпека громадян в умовах війни та екстремальних погодних явищ та нестачі життєво важливих ресурсів тощо. Тут недостатньо озброїтися вже розробленими рекомендаціями та угодами. Хоча виконання і Європейського зеленого курсу, і Угоди про асоціацію між Україною та ЄС — це з ухваленням статусу кандидата в члени ЄС стає обов'язковим мінімумом для нашої країни, підґрунтям для подальшого руху, на якому на нас чекають більш складні завдання.

Для зеленої відбудови України необхідно усвідомити також зовсім нові виклики, яких ще не бачили європейські країни.

Ми маємо засвоїти уроки криз, через які пройшла та проходить наразі наша країна, зробити висновки та визначити пріоритети розвитку у відповідності до міжнародних зобов'язань, системно встановлюючи на національному рівні цілі та обмеження, за якими має розвиватися саме наша країна і які мають втілюватися у регіональних планах розвитку, слугувати рамкою для планування розвитку місцевих громад.

Громадські екологічні організації запропонували [7 принципів зеленого відновлення](#) як основи стратегії повоєнної відбудови України:

- 1 Наскрізність природоохоронної та кліматичної політики по всіх секторах** — врахування положень природоохоронної та кліматичної політики, їхніх умов та обмежень в усіх документах стратегічного та програмного характеру в усіх сферах суспільного життя та на всіх рівнях; впровадження пріоритетів Європейського зеленого курсу, зокрема, модернізація та декарбонізація економіки, чисте промислове виробництво, збереження біорізноманіття та перехід на сталі сільськогосподарські практики мають стати ключовими завданнями післявоєнного відновлення України.
- 2 Відновлення як інструмент забезпечення базових потреб українців і сприяння сталому розвитку України** — узгодження інвестиційної політики та залученого фінансування для відновлення економіки з цілями сталого розвитку і розвиток виробничих ланцюгів з високою додатковою вартістю, а не на засадах ресурсно-експортної економіки.
- 3 Розвиток зеленої економіки** — низьковуглецевої та енергоощадної, природоорієнтованої та циркуляційної економічної моделі, ефективного, ресурсощадного та чистого виробництва, збалансованого споживання на засадах спільної відповідальності, інноваційності, співпраці, солідарності, гнучкості та взаємозалежності; з фокусом на розширенні можливостей та вибору для національної економіки, із використанням цільової та відповідної фіскальної політики.
- 4 Дотримання світових екологічних стандартів на всіх рівнях** — відмова від нормування допустимого впливу на компоненти довкілля, визначення методів моніторингу та відповідних вимог до якості ґрунтів, повітря, води та довкілля в цілому з метою забезпечення безпечного та бажаного стану довкілля, застосування найкращих доступних технологій та методів управління.
- 5 Дотримання європейських екологічних інструментів планування** — екологічного законодавства, зокрема, стратегічної екологічної оцінки планів та програм та оцінки впливу на довкілля планованої діяльності, екосистемного підходу — задля врахування екологічних пріоритетів під час планування розвитку і відновлення в Україні.
- 6 Забезпечення ролі місцевого самоврядування та умов прозорості та залучення громадськості та громад до прийняття рішень** — розробка важливих документів, таких як стратегії чи плани післявоєнного відновлення за активної участі та залучення усіх зацікавлених сторін, включаючи місцеве самоврядування та організації громадянського суспільства. Рішення, стратегії та плани дій мають прийматися за принципом субсидіарності («знизу вгору»), роблячи внесок у подальший розвиток успішної реформи децентралізації. Місцеве самоврядування має бути лідером у своїх громадах та мати відчуття власності щодо процесів від-

новлення у громадах. Напрацювання громадськості, ініціативи та аналітика, мають розглядатися та враховуватися при прийнятті рішень.

7 Ефективне функціонування і використання цільових/донорських фондів для післявоєнного відновлення і розбудови зеленої економіки — такі фонди мають працювати скоординовано та на засадах ефективного та прозорого адміністрування їхньої діяльності з урахуванням кращого світового досвіду, а також супроводжувати свою роботу діяльністю з підвищення спроможності усіх зацікавлених сторін до «зеленого» відновлення і розвитку на національному і локальному рівнях. Використання донорських коштів повинно бути відкритим й публічним із широким залученням усіх зацікавлених сторін.

Втім, численні слушні пропозиції та ґрунтовні принципи відбудови є доволі фрагментарними, поки що нам бракує визначення — а що ми хочемо побудувати на місці зруйнованого, як виглядатиме ця нова модель. Загальний підхід — краще, ніж було — все-таки не дає уявлення про те, що саме це буде. І — чого будувати точно не треба. **Для системного та цілісного сталого відновлення необхідно розробити рамкові вимоги на національному рівні. Ми маємо визначити, що ми хочемо збудувати.** Поставити завдання для досягнення цілей стійкого розвитку та виконання міжнародних зобов'язань України (таких як досягнення кліматичної нейтральності до 2060 року та повна гармонізація з політикою та практиками ЄС). Перелічити заходи з мінімізації ризиків для країни, включаючи кліматичні. А також розробити на національному рівні рамкові рекомендації для регіональних та локальних планів розвитку, з урахуванням світового досвіду. На їх основі розроблятимуться плани регіонального розвитку з цільовими показниками та адаптацією до місцевих умов.

Наразі саме відсутність системного підходу надає простір для вагань та спекуляцій щодо сталості планів відбудови України. Наявним уроком війни є ілюстрація того, як чітке усвідомлення ризиків та загроз на тлі обмеженості доступних ресурсів, чітке планування стратегії та фокус на гнучкість прийняття рішень на місцевому рівні сприяли успішному спротиву агресору та виживанню громад. Саме такий підхід має використовуватися і для планування національної відбудови та розбудови стійкої економічної моделі у післявоєнній Україні.

Визначальна роль у цьому процесі належить екологічним структурам, державним і громадським. **Експертні спільноти екологів мають бути включені до створення програм на всіх рівнях, а Міндовкілля має створити інституційні можливості для цього та адвокатувати впровадження принципів зеленого відновлення в галузеві політики, згідно з принципами належного екологічного врядування.**

Впровадження загальних зелених принципів у секторальні плани та територіальну політику

Інтеграція до територіальних стратегій та планів

На регіональному рівні необхідно розробляти чіткі плани відбудови на засадах сталого розвитку. Вони мають базуватися на рекомендаціях національного рівня та враховувати місцеві умови й потреби. Такі плани регіонального розвитку потребують усвідомлення економічних, соціальних та екологічних викликів регіонів, рішення щодо яких має базуватися на пріоритеті стійкого довготривалого використання та збереження місцевих ресурсів (природних та людських). Необхідно враховувати наявність та потребу у фахівцях у регіоні, доступність інноваційних технологій та можливість розвитку інновацій, необхідність забезпечення базових потреб та безпеки населення, забезпечення сталості використання природних ресурсів та збереження й відновлення природних територій для сталого й довготривалого отримання якісних екосистемних послуг та протидії/мітигації наслідків глобальної кліматичної кризи.

Тобто, окрім цільових економічних та соціальних показників такі плани мають містити обов'язкову екологічну складову з **аналізом поточної ситуації, переліком механізмів (планів) вирішення наявних екологічних проблем та запобігання утворення екологічних проблем у майбутньому**. Потрібні цільові показники з якості довкілля та стійкості просторового розвитку регіонів та громад, розроблені на основі аналізу поточного стану довкілля, наукових досліджень (рекомендацій), кращих доступних технологій та консультацій з громадськістю.

Аналіз поточної ситуації

Для розробки планів регіонального розвитку потрібні такі дані:

- перелік екологічних, економічних та фізичних ризиків (залежність від ресурсів, забруднення та вразливість екосистем, несталі практики природо- та ресурсокористування, доступ до логістичних хабів та послуг тощо);
- наявні втрати та збитки від війни;
- визначення потенційно неперспективних для відновлення та/або інвестування об'єктів (наприклад, забруднені мінами та боєприпасами сільськогосподарські угіддя, ліси та природні території);

- визначення потенційно екологічно небезпечних об'єктів промисловості (кар'єри, вугільні шахти тощо), об'єктів що загрожують стійкості регіонального земле- та водокористування (такі як сміттєзвалища, підприємства-забруднювачі повітря та водних ресурсів) та об'єктів, що знижують спроможність природних територій надавати екосистемні послуги (таки як меліоровані торфовища, забудова заплавл, знищення водно-болотних угідь та лісів тощо);
- наявні людські ресурси (включаючи необхідний фах) та якість життя населення (наявний житловий фонд та комунальна інфраструктура).

Визначення механізмів та складання планів вирішення наявних проблем

Базуючись на аналізі поточних та майбутніх ризиків, таких як наслідки війни та економічної нестабільності, порушення традиційних логістичних ланцюгів, кліматичні ризики (екстремальні погодні явища, посухи, повені, пилові бурі тощо), необхідно розробити **перелік можливих та рекомендованих заходів** з підвищення витривалості інфраструктури та економічної моделі розвитку, що працюватимуть на підвищення стійкості регіонального розвитку. Дуже важливо зробити огляд стійких рішень та встановити **індикатори** або цільові показники для моніторингу досягнення цілей, закладених у планах розвитку. Вони мають бути зрозумілими й доступними для реалізації місцевими громадами. Наприклад, цільові показники забезпечення надійних, комфортних та доступних сховищ для населення для зменшення людських втрат від обстрілів: технічні характеристики, регламент роботи, необхідні умови та місця розташування тощо. Або — цільові показники та механізми зменшення залежності від зовнішніх ресурсів та централізованого електро-, тепло- та водопостачання, щоб мінімізувати проблеми від пошкоджень об'єктів інфраструктури: може вирішуватися через утеплення будинків та мінімізацію їх енергоспоживання, встановлення децентралізованих джерел відновлювальної енергії для забезпечення потреб населення та обслуговування об'єктів інфраструктури, наприклад, насосних станцій, телекомунікаційного обладнання, — в залежності від місцевих потреб та доступних ресурсів.

Рекомендовані заходи:

- перш за все — забезпечення фізичної безпеки та виживання населення у надзвичайних ситуаціях;
- заходи зі зменшення залежності від довгих логістичних ланцюгів для безперервного забезпечення населення продовольством та товарами першої необхідності, оскільки війна показала значну залежність більшості громад від довгих та дуже вразливих ланцюгів постачання, через перешкоди на яких значна частина населення та бізнесів і досі не мають доступу до необхідних товарів;
- заходи з підвищення стабільності бізнесу та його витривалості в умовах надзвичайних ситуацій (наприклад, зниження залежності від імпортованих ресурсів,

Уроки війни

Використання альтернативних джерел енергії

Війна в Україні надала багато підтверджень того, що використання вітрових та сонячних потужностей є запорукою фізичного виживання населення в умовах бойових дій. Багато окупованих та прифронтових населених пунктів в Україні після початку російської навали дуже швидко опинилися відрізаними від центрального постачання електрики, води та газу через ушкодження інфраструктури. Відключення електрики не новина для багатьох сіл та містечок в Україні, тож багато хто в таких місцинах мав дизельні або бензинові генератори, як резервне джерело енергії. Проте, в умовах бойових дій та порушених логістичних ланцюгів такі резервні генератори виявилися ненадійними через брак доступу до пального. Без електрики, водо- та газопостачання багато людей мали лише одне джерело тепла, щоб обігрітися та приготувати їжу — дрова. Втім, забезпечити доступ до води та зв'язку вони не можуть. Натомість багатьом допомогли сонячні панелі малої потужності. Так під час окупації на півночі Київщині домашні СЕС стали єдиним рятівним джерелом енергії для їх власників та сусідів. Оператор ГТС України ще у середині березня заявив, що обладнає сонячними панелями газорозподільні станції для забезпечення резервного живлення — це стало необхідністю через значне пошкодження електричних мереж у зонах бойових дій для забезпечення безперебійної роботи ГТС. Тож використання відновлюваних автономних систем енергозабезпечення, окрім енергетичної незалежності та подолання кліматичної кризи, уможливорює фізичне виживання людей під час екстремальних ситуацій. Це не тільки резервне джерело електрики, а й доступ до використання води зі свердловин та, найважливіше, — до зв'язку.

перш за все, викопного палива, більша гнучкість щодо доступу до логістичних хабів та міжнародних ринків, розблокування українськими банками можливості використання кредитів для малого бізнесу, які наразі працюють тільки на виплату боргу власниками).

Необхідно:

– заходи з мінімізації потенційних та наявних екологічних ризиків, таких як негативний вплив від поводження з відходами, забруднення, фрагментації та деградації екосистем, зменшення біорізноманіття, погіршення якості атмосферного повітря та поверхневих вод тощо; потрібні чіткі інструкції та вимоги з моніторингу якості довкілля та заборона використання несталих практик з просторового планування та управління природними ресурсами, поводження з відходами;

Уроки війни

Довгі логістичні ланцюги ненадійні та дуже вразливі під час надзвичайних ситуацій

Кожен з нас був свідком, як у перші два-три тижні широкомасштабного вторгнення росії багато продуктів просто зникли з полиць магазинів — саме через порушення цих логістичних ланцюгів. Також були проблеми постачання через фізичне знищення логістичних хабів (знищення складів готової продукції під Києвом, наприклад) або джерел видобутку основної сировини (Артемівська сіль). Постала проблема неможливості збуту продукції довгостроковим бізнес-партнерам через ускладнене пересування внаслідок бойових дій. Багато господарств просто роздавали свою продукцію населенню, адже не могли забезпечити навіть зберігання через накопичення великої кількості продукції, перебої в енергопостачанні і неможливість відправки замовникам. Інтенсивне тваринництво в умовах надзвичайних ситуацій виявилось дуже чутливим до порушення ланцюгів постачання кормів та збуту продукції (яка вимагає певних умов зберігання та досить швидко псується), відсутності електрики та води, можливості прямого знищення ворогом тварин або їх кормів чи домівок. Усе це ще й загрожує тваринам жорстокою смертю від голоду та спраги.

З іншого боку наші сільськогосподарські виробники суттєво залежать від зовнішніх ринків через потребу збуту продукції; також є залежність від імпорту дизпалива, мінеральних добрив, засобів захисту рослин (ЗЗР), посівного матеріалу. З початком бойових дій ланцюги постачання багатьох необхідних для аграріїв товарів були поламані. Тобто доступність мінеральних добрив, ЗЗР та посівного матеріалу (зокрема, якісного сертифікованого та стійкого до хвороб і шкідників насіння) значно знизилася, а доступне суттєво подорожчало, що значно підвищило ризики втрати врожаю (зокрема, через поганий стан ґрунтів, неякісне насіння та поширення шкідників). До того ж, доступність зрошення та уточнених прогнозів погоди за наявності перебоїв з електрикою та зв'язком є не надійними, що підвищує ризики втрати врожайності.

– навести перелік можливих для використання громадами природоорієнтованих рішень для запобігання забруднення повітря, збереження біорізноманіття, забезпечення якості природних вод і відновлення природних територій та захисту населення й бізнесу від фізичних та кліматичних ризиків (військових дій, посух, повеней, буревіїв, екстремальних температур, шкідників, епідемій тощо);

– встановити чіткі рекомендації та принципи щодо розвитку малого та середнього бізнесу на засадах соціальної та екологічної відповідальності, розвитку зелених інновацій та використанні кращих з доступних технологій.

А озброєні національними рекомендаціями місцеві громади мають шукати місцеві рішення, базуючись на місцевих проблемах, потребах та ресурсах у рамках цілей та обмежень, запроваджених на національному рівні відповідно до планів регіонального розвитку.

На жаль, на сьогодні ми не бачимо таких підходів у регіональній політиці. Натомість Верховна Рада ухвалила Закон, який визначає основні засади відновлення та розвитку регіонів і громад ([Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій»](#)). В Законі хоч і говориться про «урахування екологічної складової в документах стратегічного планування» та «адаптацію регіональної економіки та середовища проживання людини до змін клімату, посилення стійкості територіальних громад до кліматичних, демографічних та економічних викликів», але водночас з'являються так звані «функціональні типи територій». Їх визначено чотири: 1) території відновлення; 2) регіональні полюси зростання; 3) території з особливими умовами для розвитку; 4) території сталого розвитку. «Територіями сталого розвитку є самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах» — говориться в законі. Тобто, про загальний підхід не йдеться, сталий розвиток за цим законом є привілеєм окремих територій. А визначатиме «функціональні типи територій» Кабінет Міністрів України.

Ще один закон, який не сприятиме зеленій відбудові, «Про внесення змін до деяких законів України щодо першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності», передбачає скасування стратегічної екологічної оцінки (СЕО) програм відновлення, зокрема програм відновлення областей та територій територіальних громад. Це може призвести до погіршення екологічної ситуації у довгостроковій перспективі у зруйнованих росією населених пунктах та позбавить Україну частини інвестиційних коштів на відбудову.

Гідроенергетика та маневрові потужності для об'єднаної енергосистеми

Нинішній стан

За останні кілька років помітні зрушення відбулися у водній сфері. Однак, розуміння системного зв'язку між водними ресурсами та зміною клімату з одного боку і енергетикою, промисловістю та сільським господарством з іншого існують поки

що в позиційних документах та законодавчих актах, але не в практичній політиці. Російська агресія загострила і так непросту ситуацію з водними ресурсами. В кінці 2022 року Кабінет міністрів затвердив, нарешті, Водну стратегію України. Однією з її цілей є запровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, а також принципів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо водного врядування.

Основою енергетичної системи України є атомна (понад 50 %) та теплова (біля 30 %) генерації. Вибуховий розвиток ВДЕ останніми роками, частка яких перевищила 8 % у електрогенерації за 2021 р., актуалізував наявність маневрових потужностей в енергосистемі. Цю задачу виконує гідроенергетика, що виробляє не більше 6–7 % від загальної генерації, однак, забезпечує балансування в енергосистемі у періоди пікових навантажень. Ця важлива функція в повній мірі не може бути виконана іншими засобами, як от тепловою та іншими класичними видами генерації.

Однак, треба зважати, що українська гідроенергетика базована на об'єктах, які будувалися чи проектувалися за радянських часів. Це визначає відповідні якісні характеристики галузі, що не відповідають сучасним вимогам енергоефективності, територіальній структурі генерації та споживання та іншим обставинам. Важливим фактором є старіння гідротехнічних споруд та обладнання, потреба у їх постійному ремонті чи оновленні. Передусім це стосується каскаду з 6 дніпровських ГЕС. Однак, є ще один фактор, вплив якого неможливо нічим применшити: це зменшення водності Дніпра, як і інших водних артерій країни. За останні кілька десятирічків водність найбільшої річки України зменшилася приблизно на 10 %. До цього призводять передусім зневоднення та зникнення малих річок-приток Дніпра внаслідок незбалансованої господарської діяльності та кліматичні зміни: так, малосніжні зими не сприяють накопиченню води у водосховищах.

Розвиток гідроенергетики в Україні досі визначається споживацьким підходом до природних ресурсів. Під час проектування та будівництва гребель для ГЕС у минулому столітті екологічні наслідки не враховувалися взагалі. Нині ж дніпровські водосховища є однією з головних причин незадовільного стану Дніпра: великим неглибоким водоймам притаманне зменшення проточності та підвищення температури води, цвітіння води та накопичення забруднень, що, відповідно, погіршує видове різноманіття, стан іхтіофауни та водної біоти загалом. Аналогічні негативні ефекти спричинили малі ГЕС на притоках Дніпра та інших річках. Будівництво двох гідроакумулюючих станцій на Дністрі та Південному Бузі стало потужним фактором негативного впливу на їх басейни та екосистеми.

Українська гідроенергетика спричинює низку довготривалих негативних змін та впливів на

- ландшафти;
- геологічне середовище;

- гідросферу (підземні та поверхневі води);
- водні екосистеми;
- біорізноманіття;
- клімат і атмосферу;
- акустичне середовище;
- електромагнітне середовище.

Ряд соціальних та культурних чинників, що знаходяться під впливом розвитку гідроенергетики:

- затоплення чи руйнування територій населених пунктів;
- переселення місцевих жителів;
- якість і безпечність життя;
- сільське господарство та розвиток сільських територій;
- історико-культурна спадщина і традиційний уклад життя;
- естетичне (видиме середовище).

Окремо варто розглядати питання безпеки гідротехнічних споруд, які належать як до техногенно небезпечних об'єктів, так і до таких, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Актуальність цієї обставини стала очевидною для всіх внаслідок російської збройної агресії. В умовах війни потенційні загрози руйнування дамб і гребель із значними затопленнями територій, промислових та житлових об'єктів, катастрофічним впливом на довкілля стали реальними

Аналіз проблеми

Україна потребує впровадження нових прогресивних принципів розвитку гідроенергетики, які повинні враховувати загальний світовий тренд забезпечення збалансованого розвитку. Однак, недавні урядові рішення свідчать, що обрано протилежний шлях. Програмою розвитку гідроенергетики до 2026 року заплановано будівництво низки об'єктів, що спричинять нищівний вплив на водні екосистеми та басейни основних великих річок. Будівництво гідроенергетичних об'єктів, передбачених Програмою, завдасть не лише відчутної шкоди довкіллю, а й місцевим громадам, призведе до втрати заповідних територій та пам'яток культурно-історичної спадщини, створить нові техногенні загрози. Документ готувався кулуарно і без консультацій, був прийнятий з порушенням процедури, всупереч застереженням Мінприроди, не відповідав низці європейських директив, тому зазнав публічної критики з боку науковців і громадськості з вимогами перегляду основних положень та підходів. На численні звернення з цього приводу влада не звернула жодної уваги, неодноразово підтверджуючи свої наміри іншими документами. Водночас, досі не запроваджено Протокол оцінки відповідності гідроенергетичних проектів засадам сталого розвитку, що активно застосовується в світі.

Лобювання застарілих рішень в галузі гідроенергетики не лише несе шкоду довкіллю та громадам, але має системні корупційні ризики та гальмує розвиток і технічне оновлення галузі. Вірогідність отримання кредитів міжнародних фінансових установах на будівництво цих проектів наближається до нуля, враховуючи екологічно-соціальні вимоги банків, що виключають фінансування проектів, які не відповідають екологічним вимогам ЄС.

У розвинутих країнах балансування великих енергосистем переводять на сучасні технології. Зокрема, це промислові системи накопичення енергії (СНЕ) — механічні, хімічні, електричні тощо, а також впровадження «розумних мереж», що не лише забезпечують ефективно балансування в системах, але й підвищують їх стійкість та економічність. Понад те, ці технології не потребують тривалого будівництва та капіталовкладень. Ринок СНЕ в світі — один з найбільш перспективних в галузі енергетики. Вже рік, як Верховна Рада України ухвалила закон, що унормував використання СНЕ, в т.ч. на ринку електроенергії. Однак, досі немає урядових рішень на впровадження цієї технології. Як немає жодної спроби з боку уряду проаналізувати ефективність та доцільність розвитку гідроенергетики в сучасних умовах.

Рішення

Очевидною є нагальна потреба зміни поточної моделі розвитку української енергетики та формування її на принципово інших підходах. Визначальними для пошуку технологій балансування в енергетиці мають стати екосистемний підхід та енергоефективність. Україна має терміново взятися за децентралізацію енергосистеми, що вже визнають і на рівні уряду. Таким чином можливо не лише забезпечити стійкість усієї системи, але також підвищити рівень її захисту від зовнішніх та внутрішніх впливів, використовувати сучасні технології генерації та балансування, що в цілому стане підґрунтям для зменшення витрат на генерацію та росту енергоефективності.

В контексті задач післявоєнного відновлення України та економічного розвитку на умовах переходу України до чистої та циркулярної економіки підтримка поточної моделі розвитку української гідроенергетики є нонсенсом. А тим більше, коли Україна задекларувала приєднання до ЄЗК, що, ймовірно, стане одним з ключових індикаторів успішності на шляху від країни-кандидата до члена ЄС. В такій ситуації екосистемний підхід та енергоефективність мають стати визначальними для пошуку технологій балансування в енергетиці. Цілком можливо, що в новій економічній та енергетичній моделі зникне сама доцільність існування великої гідроенергетики, що також сприятиме децентралізації енергосистеми.

Кардинальна зміна підходів до водогосподарської політики в рамках Зеленого відновлення дозволить максимально реалізувати стратегію інтегрованого управління водними ресурсами (ІУВР), що є пріоритетом державної політики в цій сфері від-

повідно до Угоди про асоціацію, зокрема Водної рамкової директиви, яка вже імплементована в національне законодавство.

Трансформація системи лісового господарства

Повномасштабне вторгнення росії в Україну вчергове показало високу вразливість монокультурних лісів, зокрема штучних соснових насаджень, до лісових пожеж, які в умовах посушливої погоди можуть набувати катастрофічних розмірів. Окрім значних збитків для лісогосподарського сектору економіки ці пожежі також завдали суттєвої шкоди лісовому біорізноманіттю, зокрема охоронюваним на національному та міжнародному рівнях видам флори і фауни. Втім, як і руйнування лісових деревостанів внаслідок вибухів і будівництва військових фортифікацій.

Зважаючи на це, постає необхідність суттєвої трансформації лісогосподарського сектору під час післявоєнного відновлення економіки, з урахуванням сучасних екологічних викликів та необхідності впровадження в Україні Європейського зеленого курсу.

В загальному, майбутня модель управління лісами має передбачати їх поділ на експлуатаційні та охоронювані. В перших у процесі повоєнного відновлення має відбутись поступове формування високопродуктивних та стійких мішаних (багатовидових) деревостанів, з можливістю проведення інтенсивних лісогосподарських заходів (перш за все, рубок догляду), які будуть спрямовані на швидке формування лісів із цільовими деревостанами. Досягнення високої продуктивності має поєднуватись із забезпеченням стійкості лісу до поширення пожеж та «шкідників» лісового господарства. Має бути розроблений та затверджений підзаконними НПА чіткий перелік інвазійних видів для забезпечення практичної реалізації заборони на використання таких видів під час лісовідновлення та лісорозведення.

Водночас у межах природно-заповідного фонду та інших неексплуатаційних категорій лісів основною метою заходів із відновлення має стати створення сприятливих умов для збереження біорізноманіття та задоволення потреб населення у недеревних лісових ресурсах. Для цього необхідне широке використання природного поновлення лісу, разом із активними заходами щодо вилучення видів, які офіційно визнані інвазійними. Допускаються рубки переформування в штучних деревостанах, якщо вони необхідні для формування природної структури лісів. При цьому старовікові природні ліси якомога швидше мають бути вилучені з господарського використання та збережені, як еталонні зразки лісових екосистем.

Що стосується планів збільшення лісистості України, то вони мають бути реалізовані за рахунок включення до лісового фонду самозаліснених земель (на виконання Закону України 2321-ІХ від 20.06.2022), а також створення сприятливих умов для заліснення деградованих орних земель (зокрема через впровадження механізмів

приватного лісівництва на таких ділянках). Заліснення степових та лучних ділянок для таких цілей є недопустимим.

Уроки війни

Відновлення природних екосистем

Природні екосистеми водно-болотних угідь надають багато екосистемних послуг для природи, сільського та водного господарств, туризму та клімату. Проте протягом останніх 100 років саме ці системи на території України зазнали найбільших перетворень, що на тлі кліматичної кризи несе багато ризиків для довкілля, водозабезпечення та економіки країни. Більшість річок були зарегульовані численними запрудами та дамбами, потерпали від забудови берегів та несталого водокористування, були «вдягнуті» у бетонні колектори та часто слугували колекторами для неочищених стічних вод. Озера, особливо у містах, були засипані та забудовані, а заплави річок та вологі торфовища осушені й перетворені на котеджні містечка.

Велика війна показала, що збереження водно-болотних угідь є запорукою виживання населення в умовах бойових дій. По-перше, збережені болота, зволожені торфовища та розливи річок стають перешкодою для просування важкої техніки окупантів, як це трапилося на Київщині на річці Ірпінь, де просування окупантів на Київ було зупинене саме долиною річки, яку весняна повінь перетворила у нездоланну перешкоду. По-друге, збереження достатньої зволоженості ґрунтів зменшує поширення пожеж в екосистемах, які трапляються за теплої сухої погоди або при інтенсивних обстрілах чи бомбардуваннях. Зменшення обсягів пожеж безпосередньо пов'язано з якістю повітря та ризиком впливу забруднень на здоров'я населення. По-третє, річки та озера є резервним джерелом води для потреб населення у разі припинення централізованого водопостачання та для гасіння виниклих через бойові дії пожеж, особливо в умовах великих міст. Недостатність доступних водних об'єктів у містах несе прямі ризики для життя, майна та здоров'я населення в умовах бойових дій. Знов таки, збережені та діючі екосистеми водно-болотних угідь забезпечують високий рівень ґрунтових вод, наповненість колодязів та якість води у поверхневих водоймах і джерелах, які можуть набагато краще забезпечити потреби населення у водозабезпеченні, у тому числі питною водою. Війна показала, що ставка на артезіанські свердловини для забезпечення потреб населення є хибною практикою, адже свердловини потребують електрики для функціонування, яка також може бути недоступною під час бойових дій або надзвичайних ситуацій.

Відбудова аграрної галузі та продовольча безпека

З отриманням статусу кандидата в члени ЄС Україна має не тільки продовжити виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію, а ще й активніше впроваджувати Європейський зелений курс (ЄЗК), зокрема, в галузі сільського господарства та продовольчої безпеки. Ці зобов'язання набули особливого значення в умовах великої війни та мають бути враховані під час повоєнного відновлення.

До повномасштабного вторгнення агропромисловий сектор був одним з драйверів національної економіки України — щорічне зростання галузі становило 5–6 %. Частка сільськогосподарського виробництва у ВВП країни становила 10 %, а разом із переробкою сільськогосподарської продукції — 16 %. Торгівля сільськогосподарською продукцією та продовольчими товарами приносила Україні щорічно близько 22 млрд доларів США та становила 41 % усього експорту. Наша країна постачала харчову продукцію, сировину та корми до майже 130 країн світу, включаючи половину світових запасів соняшникової олії, третину світових запасів кукурудзи та пшениці.

Україна була і, сподіваємось, залишиться світовим постачальником сільськогосподарської продукції, займаючи важливе місце в забезпеченні сталої продовольчої системи та глобальної продовольчої безпеки.

Водночас, до повномасштабного вторгнення Україна не могла похвалитись сталим розвитком аграрного сектору. Один із найвищих в світі показників розораності земель, що охоплював майже 54 % всієї території країни. Значна кількість розораних земель, забруднення ґрунтів та водойм, недостатня кількість вологи, вітрові ерозії викликані знищенням ползахисних смуг, недотримання сівозмін тощо призвели до значної кількості еродованих земель, які до початку активних військових дій становили близько 8 млн га — це майже 20 % всіх сільгоспземель.

Але поряд з тим, ми бачимо і поступовий розвиток агроекологічних методів ведення сільського господарства — органічне виробництво, технології безорного обробітку ґрунту та інші. Хоча всі разом вони займають не більше 2 % від загальної кількості сільськогосподарських земель в Україні.

Розпочата росією широкомасштабна агресія додала нові виклики та проблеми галузі, а також виявила й інші недоліки в існуючій системі.

Блокування морських портів в перші місяці агресії призвело до значного скорочення експорту з 6–7 млн тонн на місяць до 1,5 млн тонн, що відобразилось на падінні закупівельних цін у виробників та значному підвищенні цін на логістику іншими транспортними шляхами. І хоча пізніше було розпочато роботу зернового коридору, відбулось значне скорочення експорту.

Відбулося зростання вартості виробництва продукції внаслідок зростання цін на добрива, пальне та насіння. Значні масиви земель є небезпечними для ви-

робничої діяльності через пошкодження та замінування. Істотних руйнувань також зазнали об'єкти інфраструктури: сільськогосподарської, складської, транспортної, енергетичної, переробної промисловості.

Зокрема, **війна в Україні продемонструвала вразливість інтенсивного виробництва і довгих ланцюгів постачання**. Через перебої електроенергії постраждали великі тваринницькі комплекси, а також подібні комплекси стали легкою мішенню для авіаударів та виявилися незахищеними у воєнних умовах.

Через руйнування об'єктів транспортної інфраструктури ми відчули недосконалість ланцюгів постачання, яка пов'язана з логістикою та віддаленістю виробничих потужностей від логістичних центрів.

Прямі збитки, за підрахунками KSE та Мінагрополітики, станом на вересень 2022 року сягають \$ 6,6 млрд. Непрямі втрати дорівнюють \$ 34,5 млрд. Через військові дії 23 % галузі втрачено або пошкоджено.

Наразі складно оцінити завдані збитки, окрім того, тут не враховані збитки завдані довкіллю та подальший вплив на зміну клімату. Якщо ми продовжуватимемо агровиробництво, як це було до 24 лютого, можемо передбачити, що буде подальша деградація та виснаження земель під інтенсивним виробництвом; подальше забруднення ґрунту та водойм; вплив зміни клімату посилюватиметься. Для прикладу, минулого року точилось багато розмов дискусій навколо проекту Другого національно визначеного внеску (НВВ2) України до Паризької угоди, який було зрештою схвалено Кабінетом Міністрів України 30 липня 2021 року. За розрахунками, адаптація сільськогосподарського сектору в рамках НВВ2 потребувала (станом на 2021 рік) близько 2,3 млрд євро інвестицій до 2030 року. Водночас, за підрахунками Міжнародної фінансової корпорації (IFC), за останні 20 років українські фермери вже втратили 2 млрд доларів США через ризики, пов'язані із зміною клімату і надалі втрати будуть тільки збільшуватись, якщо не змінити підходи до ведення сільськогосподарства. Натомість, IFC оцінювало інвестиційний потенціал України в галузі кліматично-орієнтованого сільськогосподарства в 11 мільярдів доларів США.

Зараз ми знаходимося на тому етапі, коли **маємо переосмислити і знайти більш ефективні та раціональні шляхи для сільського господарства та агропродовольчої системи**. В цьому може допомогти Європейський зелений курс, направлений на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. ЄЗК охоплює всі сфери життєдіяльності людини та закладає основи для ведення кліматично-орієнтованого виробництва.

Крім того, Європейський зелений курс дає поштовх до розвитку сільських територій, адже робить акцент на локалізації ланцюгів постачання, тобто розвитку виробництва в територіальних громадах. Ключовим має бути зменшення відстані від виробника до споживача, тоді виробник зможе зберегти свою справедливую ціну та продукцію.

Принципи, закладені в Європейському зеленому курсі мають стати базовими в розробці повоєнних планів відновлення агропромислової галузі України. Наразі ж, на жаль, стале відновлення сільського господарства розглядається як один із компонентів галузі, наряду з відновленням традиційних методів господарювання. А Європейський зелений курс згадується в [проекті Плану відновлення України](#) під назвою «Розвиток «Розумної Зеленої Угоди» і передбачає «поступове приведення вимог до українських сільськогосподарських виробників у відповідність до вимог Зеленого курсу ЄС з урахуванням української національної специфіки» на третьому етапі, з січня 2026 року по грудень 2032-го.

Тим не менш, переосмислення та зміна всієї глобальної системи виробництва та споживання їжі є на порядку денному всього світу, **і Україна, як світовий постачальник сільськогосподарських продуктів, має надати приклади нового господарювання та очолити глобальний рух за безпечну для всіх продовольчу систему.**

Розбудова системи поводження з відходами

Проблема відходів в Україні до війни вирізнялася особливою масштабністю і значимістю як внаслідок домінування в національній економіці ресурсоємних багатовідхідних технологій, так і через відсутність протягом тривалого часу адекватного реагування на її виклики. Значні масштаби ресурсокористування та енергетично-сировинна спеціалізація національної економіки разом із застарілою технологічною базою визначали і надалі визначають високі показники утворення та накопичення відходів.

До воєнної агресії росії у 2022 році в Україні не було створено системи управління відходами. Сьогодні ми бачимо, що проблему утилізації відходів необхідно вирішувати терміново, адже накопичуються значні обсяги специфічних відходів, переробки яких у нас просто не існує. Україна вже мала проблеми, коли під час пандемії COVID-19 кількість медичних відходів різко збільшилася, а адекватної системи їх безпечної утилізації не було. Сьогодні в нас інша величезна проблема — збільшення відходів через значні руйнування від воєнних дій та обстрілів населених пунктів і цивільної інфраструктури. **Ми маємо створити таку систему утилізації відходів, яка максимально використовуватиме вторинну сировину** — для зменшення накопичення відходів, зниження залежності від видобутку копалин та імпорту матеріалів, які самі несуть екологічні та економічні ризики. Це передбачає забезпечення належного функціонування загальнодержавної системи запобігання утворенню відходів, а також збирання, переробку та утилізацію, знешкодження і екологічно безпечне видалення. Вирішення цієї задачі є важливим для енерго- та ресурснезалежності держави, для економії природних матеріальних та енергетичних ресурсів, актуальним стратегічним завданням (пріоритетом) державної політики.

Наприклад, будівельні відходи за умови їх обробки (подрібнення) можуть стати фундаментом для нових доріг та будівель. Металобрухт має ретельно збиратися та повертатися у виробничий цикл. Пластик можна переробляти в нову продукцію або подрібнювати й додавати до первинної сировини. Необмежений ресурс переробки має скло.

Необхідно організувати системи збору, безпечної утилізації та повернення корисних матеріалів з небезпечних відходів у виробничий цикл (відпрацьовані/пошкоджені побутові та промислові електричні прилади, зруйноване промислове обладнання та обладнання для генерації та розподілу електроенергії, різного типу автівки, величезні обсяги військової техніки). Особливу увагу слід приділити канцерогенним азбестовмісним відходам, що утворилися через руйнування. Україна вже заборонила використання азбесту в будівництві, відповідно до зобов'язань перед ЄС, проте багато таких матеріалів використовувалось у минулому (наприклад, шифер у будівництві) і після значних руйнувань, завданих воєнними діями, постає проблема їх безпечної утилізації.

Війна внесла свої корективи в логістику збору, зберігання, переробки та видалення ТПВ в багатьох регіонах України. Заплановані та діючі регіональні системи поводження з відходами необхідно оновити із урахуванням наслідків воєнних дій та майбутніх економічних викликів. Можливо, десь місцевій владі доведеться налагоджувати логістику поводження з ТПВ майже з нуля.

Створення об'єктів переробки вторсировини може стати основою нових сучасних інвестиційних проектів та ідей, інноваційних технологій. Екологічно безпечне застосування різних категорій відходів у розбудові та відбудові, в нових виробництвах та процесах має заохочуватись на всіх рівнях.

Створення інфраструктури поводження з відходами повинно базуватися на європейських підходах (вони відображені в Рамковій Директиві [№ 2008/98/ЄС](#) «Про відходи та скасування деяких директив», Директиві [№ 1999/31/ЄС](#) «Про захоронення відходів», Директиві [№ 2006/21/ЄС](#) «Про управління відходами видобувних підприємств, та якою вносяться зміни до Директиви [№ 2004/35/ЄС](#)», Директиви [№ 94/62/ЄС](#) «Про упаковку та відходи упаковки», Директиві № 2012/19/ЄС «Про відходи електричного та електронного обладнання (ВЕЕО)», Директиві № 2006/66/ЄС «Про батарейки і акумулятори та відпрацьовані батарейки і акумулятори»), адже статус України як кандидата в члени ЄС вимагає дотримання законодавства ЄС. Також політика ЄС останнього десятиліття спрямована на перехід до економіки замкнутого циклу (circular economy, циркулярна економіка), що передбачає врахування питання відходів протягом усього життєвого циклу товарів та продукції, максимальне залучення відходів до виробничого циклу.

Після прийняття влітку 2022 року Закону «Про управління відходами» на порядку денний парламенту треба виносити низку інших законів, пов'язаних із рамковим,

необхідних Україні для запуску системи поводження з відходами європейського зразка.

Тобто, сьогодні вирішення проблем, які існували раніше й посилилися через війну, може стати кроком до майбутнього. При розумному підході до відбудови, із впливом на вибір новітніх технологій — це може стати майданчиком для інновацій у сфері управління відходами.

Висновки та рекомендації

Повоєнне відновлення України має бути зеленим

Чому?

- ❑ Ми поділяємо європейські цінності та прагнення Європейського Союзу і хочемо стати його повноправним членом.
- ❑ Ми прагнемо побудувати краще майбутнє на засадах сталого розвитку.
- ❑ Європа має стати міцнішою та більш стійкою перед загрозами енергетичній безпеці та кліматичної кризи.
- ❑ Європейський зелений курс тісно пов'язаний з геополітикою.
- ❑ Європейський зелений курс передбачає модернізацію та декарбонізацію всієї економіки.
- ❑ Енергетичний перехід критично важливий для безпеки та оборони ЄС.
- ❑ Зелений перехід забезпечить більшу економічну ефективність і конкурентоспроможність України на європейському та світовому ринках.
- ❑ Завдяки зеленій реконструкції в Україні є можливість перескочити на більш високий рівень розвитку.

Як?

- ❑ Засвоїти уроки криз і зробити висновки.
- ❑ Визначити, що ми хочемо збудувати.
- ❑ Визначити пріоритети розвитку у відповідності до міжнародних зобов'язань.
- ❑ Встановити на національному рівні систему цілей та обмежень, які мають втілюватися у регіональних планах розвитку, слугувати рамкою для планування розвитку місцевих громад.
- ❑ На регіональному рівні розробляти плани відбудови на засадах сталого розвитку, що базуватимуться на рекомендаціях національного рівня та будуть враховувати місцеві умови й потреби.
- ❑ Місцеві громади мають шукати місцеві рішення, базуючись на місцевих проблемах, потребах та ресурсах у рамках цілей та обмежень, запроваджених на національному рівні відповідно до планів регіонального розвитку.
- ❑ Відповідність реконструкції європейському зеленому та цифровому порядку денному.
- ❑ Інтеграція ухвалених в рамках ЄЗК стратегічних документів до нашого законодавства.

- ❑ Переоснащення промисловості України задля декарбонізації та економічного розвитку.
- ❑ Наскрізність кліматичної та довкілєвої політики та ЄЗК, інтегрування в усі галузі, в конкретні плани і проекти розвитку.
- ❑ Фінансування за процедурами, пов'язаними з впровадженням принципів зеленого відновлення.
- ❑ Платформа реконструкції України та фінансові інструменти для її підтримки: основний правовий інструмент ЄС, поєднання грантів і позик, бюджет ЄС, забезпечення прозорості, підзвітності і надійного фінансового управління з чітким зв'язком між інвестиціями та реформами.
- ❑ Використання донорських коштів — відкрите й публічне із широким залученням усіх зацікавлених сторін.
- ❑ Спроможні інституції: модернізація природоохоронних установ на національному та субнаціональному рівнях на засадах належного екологічного врядування.
- ❑ Забезпечення адміністративного потенціалу для планування та реалізації екологічно стійких зусиль з реконструкції.
- ❑ Експертні спільноти екологів мають бути включені до створення програм на всіх рівнях, а Міндовкілля має створити інституційні можливості для цього та адвокатувати впровадження принципів зеленого відновлення в галузеві політики.

Використані матеріали та джерела інформації

1. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS UKRAINE RELIEF AND RECONSTRUCTION (18 травня). https://commission.europa.eu/system/files/2022-05/ukraine-relief-reconstruction_en.pdf
2. Communication for the EU's immediate response to address Ukraine's financing gap, as well as the longer-term reconstruction framework. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121
3. Ukraine's Recovery Plan. <https://drive.google.com/file/d/1kvYyjKL67MqmHsysfOFHZ2tam46ZWOMO/view>
4. Меморандум Коаліції бізнес-спільнот за модернізацію України. https://docs.google.com/document/d/1vcaUQUQIQHkHp1TDfc_6qfaDU1B8pyRG6P-ofJyLEVs/edit
5. Валерій Пекар. План Маршалла для України: відкриті питання. <https://site.ua/valerii.pekar/plan-marsalla-dlya-ukrayini-vidkriti-pitannya-i7o6l8k>
6. Валерій Пекар. Підсумки Ukraine Recovery Conference. <https://site.ua/valerii.pekar/pidsumki-ukraine-recovery-conference-i04ek35>
7. Environmental impacts of the war in Ukraine and prospects for a green reconstruction. (https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/environmental-impacts-of-the-war-in-ukraine-and-prospects-for-a-green-reconstruction-9e86d691?fbclid=IwAR3jZ91HO3lQhiX2O5zOxvvQc_HiowC_T6evgQiHKA1zkM4xrxZfcP-dQtM)
8. План відновлення України. <https://recovery.gov.ua>
9. Заява екологічних організацій після конференції в Лугано. <https://wwf.ua/en/?7013366/Ukraine-Recovery-Conference>
10. Маніфест громадянського суспільства 2022 (Луганська декларація). <https://manifesto.org.ua>
11. Звернення Робочої групи 3 «Довкілля, зміна клімату та енергетична безпека» Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (УНП ФГС СхП) та Робочої групи 5 «Енергетика, транспорт, довкілля та зміна клімату» Української сторони Платформи громадян-

ського суспільства Україна-ЄС (УС ПГС) до керівництва Європейського Союзу щодо екологічних пріоритетів післявоєнної відбудови України. <https://www.dossier.org.ua/news/environmental-priorities-of-post-war-reconstruction>

12. Зелена відбудова України: Позиція громадськості. <https://www.dossier.org.ua/news/green-reconstruction-of-ukraine-civil-society-position>
13. Аналіз Проєкту Плану післявоєнного відновлення України та рекомендації Екодії. <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/plan-pislyavoenn-vidnov-luhano-rekomend-ekodii.pdf>
14. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій». <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1397888>
15. Проєкт Плану відновлення України (Нова аграрна політика). <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>
16. WWF та BCG: Стале післявоєнне відновлення сприятиме економічному розвитку, пришвидшить вступ України до ЄС та посилить безпеку країни. <https://wwf.ua/en/?7630866/sustainable-recovery-wwf-bcg>
17. Підтримка України для перемоги, відновлення та процвітання — рекомендації до берлінської конференції з відновлення. <https://www.irf.ua/pidtrymka-ukrayiny-dlya-peremogy-vidnovlennya-ta-proczvitannya-rekomendacziyi-do-berlinskoyi-konferencziyi-z-vidnovlennya>
18. A sustainable future for Ukraine — the new Marshall Plan. <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/opinion/a-sustainable-future-for-ukraine-the-new-marshall-plan>
19. ПОЗИЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ УНП: ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ МАЄ БУТИ ЗЕЛЕНИМ. <http://eap-csf.org.ua/2022/12/09/pozytsijnyj-dokument-unp-povoienne-vidnovlennia-ukrainy-maie-but-y-zelenym>

Ця публікація була підготовлена в рамках проєкту «Підтримка діяльності УНП ФГС СхП у 2021–2023 рр.», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації (Окремі думки, висловлені в матеріалах або озвучені на заході) є виключною відповідальністю авторів і жодним чином не відображає точку зору Європейського Союзу чи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (<http://eap-csf.org.ua>) — це мережа з понад 140 громадських організацій України, що відстоює українські інтереси в рамках Східного партнерства. Платформа є частиною Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (ФГС СхП).

Форум громадянського суспільства Східного партнерства (<https://eap-csf.eu>) — унікальна багаторівнева регіональна платформа громадянського суспільства, спрямована на просування європейської інтеграції, сприяння реформам та демократичним перетворенням у шести країнах Східного партнерства — Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні. Будучи громадським елементом СхП, ФГС СхП намагається посилити громадянське суспільство у регіоні, підвищити рівень плюралізму у публічному дискурсі та політиці шляхом сприяння демократії участі та фундаментальних свобод. ФГС СхП — це позапартійна доброзичлива неурядова організація.

Контактна інформація

Українська національна платформа
Форуму громадянського суспільства Східного партнерства

eap-csf.org.ua

unp.eap@gmail.com

www.facebook.com/unp.eap.csf

